

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МЛААБДАЛ СААДИ МАХМУД АБААС

УДК 330.5:338.1:665.6/.7(043.3)

**РОЗВИТОК НАФТОДОБУВНОГО КОМПЛЕКСУ
В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент *Чигрин Олена Юріївна*, Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри маркетингу.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор *Губарева Ірина Олегівна*, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України, завідувач сектору енергетичної безпеки та енергозбереження відділу промислової політики та енергетичної безпеки;

кандидат економічних наук *Хадарцев Олександр Валентинович*, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом.

Захист відбудеться 28 грудня 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 26 листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

Л. Л. Гриценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Ключовою детермінантою функціонування національної економіки (НЕ), що визначає стратегічні й тактичні орієнтири соціально-економічного розвитку та вектори зовнішньоекономічного курсу держави, є наявність сировинних ресурсів і, зокрема, паливних. За обсягами споживання нафта займає перше місце у світі і становить близько 30 % у структурі використання всіх ресурсів. Збільшення попиту на нафту та нафтопродукти не завжди супроводжується відповідним зростанням соціально-економічного добробуту в країнах-видобувачах нафти. Згідно з Енергетичною стратегією України до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» забезпечення енергетичної незалежності НЕ повинно відбуватися, зокрема, за рахунок інтенсивного нарощування обсягів видобування нафти на території України. Активізація розвитку нафтодобувного комплексу (НК) України повинна здійснюватися з урахуванням його впливу на розвиток усієї системи національного господарства.

Дослідженню теоретичних, методичних і практичних аспектів функціонування НК присвячені праці багатьох зарубіжних учених: О. Дойча, К. Касерера, Дж. Кенгельбаха, К. Робінсона, А. Скотта, С. Нгена, Д. Оноха, Д. Утжерата, Ф. Фукуями, С. Шата, А. Юнеза та ін. Досліджуваній проблематиці присвячено наукові праці вітчизняних економістів, зокрема: В. Гейця, В. Горобець, К. Кантура, І. Губаревої, А. Завербного, О. Лапко, С. Леонова, М. Данилюка, О. Чигрин, О. Хадарцева, В. Козюка, О. Длугопольського та ін.

У той самий час узагальнення наукового доробку з досліджуваної тематики свідчить, що остаточно не вирішеними залишаються теоретичні та прикладні проблеми, що стосуються, зокрема, вдосконалення системи державного регулювання НК НЕ на принципах сталого розвитку, оцінювання впливу НК на розвиток НЕ, визначення взаємозв'язків між ключовими детермінантами функціонування НК НЕ, що й обумовило вибір теми, мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає основним положенням Стратегії ООН «Щодо підтримки сталого та справедливого управління добувними галузями», Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/201), Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р).

Дисертацію виконано відповідно до тематики наукових досліджень Сумського державного університету. Так, зокрема, розроблені пропозиції щодо забезпечення довгострокової стійкості НК НЕ використано в межах теми «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (номер д/р 0118U003569); теоретико-методичні підходи до визначення основних джерел конфліктів у нафтодобуванні та інструментарій їх попередження – в межах теми «Каузальне моделювання колаборації стейкхолдерів при чистому виробництві: узгодження соціо-еколого-

економічних протиріч» (номер д/р 0119U101860).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вдосконалення теоретичних та науково-методичних підходів до забезпечення сталого розвитку НК в системі національного господарства.

Відповідно до мети дисертаційної роботи були поставлені такі завдання:

- розвинути підхід до визначення сутності сталого розвитку НК НЕ;
- вдосконалити концептуальні основи формування системи державного регулювання НК НЕ для забезпечення його сталого розвитку;
- поглибити типологізацію конфліктів у НК НЕ;
- вдосконалити теоретико-методичні підходи до визначення закономірностей взаємного впливу базових детермінант розвитку НК НЕ;
- визначити коінтеграційні та причинно-наслідкові зв'язки розвитку НК та системи національного господарства у цілому;
- обґрунтувати вплив інституційного середовища НЕ на функціонування НК НЕ.

Об'єкт дослідження – організаційно-економічні відносини, що виникають між стейкхолдерами при функціонуванні НК НЕ.

Предметом дослідження є науково-методичний інструментарій забезпечення сталого розвитку НК НЕ.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення економічної теорії, теорії державного регулювання економіки, стратегічного управління, макроекономічного прогнозування, економіко-математичного моделювання, а також наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених, присвячені дослідженню тенденцій розвитку НК НЕ.

Для вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження, зокрема: узагальнення та наукової абстракції – для узагальнення передумов розвитку НК НЕ, типологізації конфліктів у НК НЕ; системно-структурний аналіз – при систематизації підходів до визначення сутності сталого розвитку НК НЕ, вдосконаленні концептуальних основ формування системи державного регулювання НК НЕ; економіко-статистичні (зведення, групування, динаміки) – під час узагальнення та аналізу статистичних даних; формально-логічного аналізу – під час визначення детермінант розвитку НК НЕ; економіко-математичні, зокрема, гетерогенна модифікована OLS (FMOLS)-модель та метод Грейнджера – при формалізації впливу НК на розвиток НЕ, обґрунтуванні впливу інституційного середовища НЕ на функціонування НК НЕ, моделі розподіленого лагу – під час оцінювання синергетичних ефектів впливу НК на розвиток НЕ.

Інформаційну базу дослідження склали: закони України; укази Президента України; нормативні акти Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств; офіційні дані Державної служби статистики України, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного енергетичного агентства; аналітичні огляди та наукові публікації, присвячені розвитку НК в системі національного господарства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого науково-прикладного завдання поглиблення науково-методичних засад та практичного

інструментарію забезпечення сталого розвитку НК в системі національного господарства.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:
вперше:

– емпірично підтверджено гіпотезу про коінтеграційний та причинно-наслідковий зв'язок ключових детермінант функціонування НК (обсяги виробництва нафти і рентних платежів за нафту) та системи національного господарства у цілому (ВВП, витрати капіталу та праці в НЕ) на основі розробленої моделі часових рядів із використанням гетерогенної модифікованої OLS (FMOLS)-моделі та методу Грейнджера. Це дозволило порівняти тенденції взаємного впливу рівня розвитку НК та НЕ в Україні та інших країнах, визначити таргети регуляторних інтервенцій держави для стимулювання сталого розвитку НК;

вдосконалено:

– концептуальні основи формування системи державного регулювання НК НЕ, що відрізняються від існуючих орієнтацією на забезпечення його сталого розвитку, обґрунтуванням змісту принципів, базових параметрів розвитку НК та його системоутворювальних детермінант (інституційної, економічної, організаційної), а також урахуванням мультиплікативних ефектів крос-секторної взаємодії стейкхолдерів НК (ланцюговий ефект) та системно-структурних взаємозв'язків нафтозалежних галузей НЕ (інтерференційний ефект);

– наукове обґрунтування впливу інституційного середовища на функціонування НК НЕ, що на відміну від існуючих підходів здійснено за допомогою системи динамічних моделей та узагальненого методу моментів, які враховують ланцюговий характер виникнення змін в інституційному середовищі та взаємообернений їх зв'язок у системі «обсяги видобутку нафти → обсяги рентних платежів → рівень корупції → ефективність державного управління»;

– теоретико-методичні підходи до визначення закономірностей взаємного впливу базових детермінант розвитку НК НЕ, що на відміну від існуючих здійснено на основі побудови системи дистрибутивних лагових моделей, що дозволило оцінити взаємозалежності обсягів видобування, імпорту й споживання, рівня інноваційності та зайнятості в галузі, вартості капітальних активів і захворюваності населення в регіонах видобування нафти в короткостроковій та середньо-строковій перспективі;

набули подальшого розвитку:

– визначення сутності сталого розвитку НК НЕ, що на відміну від існуючих системно поєднує секторальний, субституціональний, мультиплікативний, фінансовий, стейкхолдерський підходи та принципи сталого розвитку, дозволяє визначити сталий розвиток НК НЕ як процес розбудови його потенціалу з урахуванням інтерференції ефектів крос-секторної взаємодії нафтозалежних галузей НЕ, що забезпечує нівелювання соціо-еколого-економічних суперечностей розвитку НК, підвищення енергетичної безпеки та стійкості НЕ;

– теоретичні підходи до класифікації конфліктів у НК, які додатково до існуючих передбачають такі критерії їх систематизації: за ступенем залученості

суб'єктів НК, за етапами (фазами) господарської діяльності в НК, за змістом виникнення. Застосування перехресної інтерференції цих критеріальних ознак дозволило запропонувати чотирирівневу систему взаємодії стейкхолдерів, що містить заходи з попередження та розв'язання конфліктів залежно від ключових драйверів їх виникнення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані органами державного регулювання – під час формування стратегії розвитку НК, оцінювання ефективності інструментів державної політики регулювання його розвитку; органами місцевого самоврядування – при формуванні заходів місцевої соціально-економічної політики з урахуванням узгодження інтересів компаній-нафтодобувачів та місцевої громади; підприємствами-нафтодобувачами – при формуванні соціально-економічної, фінансової та екологічної політики.

Пропозиції щодо забезпечення екологічної безпеки підприємств НК впроваджено в діяльність Департаменту екології та охорони природних ресурсів Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/912 від 02.04.2018 р.); щодо врахування векторів розвитку НК під час формування стратегії підприємств НК – в діяльність ПАТ «Укрнафта» НГВУ «Охтирканафтогаз» (довідка № 26-01/74 від 15.01.2019 р.); щодо вдосконалення організаційного забезпечення розвитку НК НЕ – в діяльність Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 4 від 20.03.2019 р.).

Результати дослідження використані в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Економічна політика та державне управління», «Ефективність економічних систем», «Державне та регіональне управління» (акт від 22.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки, рекомендації та розробки, що виносяться на захист, одержані автором самостійно й відображені в друкованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації оприлюднені та одержали позитивну оцінку на 5 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях ([8–12] у наведеному в авторефераті списку праць).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 12 наукових працях загальним обсягом 4,23 друк. арк., з яких особисто авторові належить 3,13 друк. арк., зокрема: 6 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття в науковому виданні України, яке входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 5 тез у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 221 сторінку, зокрема: 170 сторінок основного тексту, 24 таблиці, 45 рисунків,

4 додатки, список використаних джерел, що складається із 192 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку нафтодобувної галузі в системі національної економіки» розвинуто підхід до визначення сутності сталого розвитку НК НЕ, вдосконалено концептуальні основи формування системи державного регулювання НК НЕ для забезпечення його сталого розвитку.

Незважаючи на швидкий розвиток альтернативних енергетичних технологій (вітро-, сонячної енергетики, енергії біомаси), попит на сиру нафту постійно зростає. У структурі світового споживання нафта займає перше місце, і світові прогнози свідчать про збереження цього тренду в довгостроковій перспективі.

Для України розвиток НК є одним зі стратегічних пріоритетів у розбудові системи національного господарства з огляду на істотний вплив на рівень енергетичної безпеки. Україна має потужний вуглеводневий потенціал. Зниження видобування нафти з кінця 70-х років ХХ ст. було зумовлене не зменшенням ресурсної бази, а значною виснаженістю найбільших родовищ. Площа нафтогазоносних регіонів України становить 488,7 тис. км² (майже 81 % від загальної території країни). Нерозвідані вуглеводневі ресурси України оцінюються в межах близько 5,5 млрд т умовного палива (на Східний регіон припадає 42 %, на Західний – 23,5 %, на Південний – 34,5 %). За мінімальними оцінками, прогнозні ресурси важкої нафти в Україні становлять не менше ніж 9,1 млрд т умовного палива. Таким чином, наявність достатніх покладів нафти в Україні створює передумови для забезпечення енергетичної безпеки НЕ, що актуалізує потребу в розвитку наукового підґрунтя розбудови НК України.

Аналіз основних тенденцій функціонування НК України засвідчив наявність цілого ряду системних проблем, що стримують його подальший розвиток. Основними деструктивними трендами є: висока залежність обсягів нафтовидобування від політичних факторів, високий рівень корупції та бюрократії галузі, непрозорі рентальні правила, низький рівень фінансування розвідувальних робіт, припинення видачі спецдозволів на видобування, вичерпаність діючих родовищ, високий рівень фізичного та морального зношення технологічного обладнання, низька ефективність нафтовидобування, значні обсяги забруднення навколишнього природного середовища внаслідок використання застарілих технологій видобування та перероблення нафти тощо.

У роботі запропоновано виокремлювати такі основні підходи до обґрунтування ролі та місця НК в системі національного господарства:

– секторальний (визначає провідну роль НК у загальній та довгостроковій стратегії розвитку НЕ з огляду на існуючий потенціал забезпечення енергетичної безпеки країни);

– субституціональний (ураховує пролонговані часові горизонти відтворення невідновних природних ресурсів);

- мультиплікативний (ураховує каталізуючий вплив НК на макроекономічні показники розвитку НЕ);
- фінансовий (оцінює бізнес-можливості для отримання прибутку від нафтовидобування);
- стейкхолдерський (визначає інтереси зацікавлених осіб при функціонуванні НК НЕ).

Обґрунтовано, що системне поєднання цих підходів повинне бути покладене в основу формування наукового підґрунтя розбудови НК НЕ на засадах концепції сталого розвитку. Крім того, необхідно враховувати потенціал сталого розвитку НК, інтерференційні та ланцюгові ефекти (підвищення ефективності функціонування нафтозалежних галузей НЕ, вплив НК на рівень енергетичної безпеки й стійкості НЕ, нівелювання соціо-еколого-економічних конфліктів тощо).

Виходячи з цього, в роботі обґрунтовано, що ключовою детермінантою в межах досліджуваної проблематики повинне бути забезпечення сталого розвитку НК НЕ, яке запропоновано визначати як процес розбудови потенціалу НК з урахуванням інтерференції ефектів крос-секторальної взаємодії нафтозалежних галузей НЕ, що забезпечує нівелювання соціо-еколого-економічних суперечностей у розвитку НК, підвищення енергетичної безпеки та стійкості НЕ.

Система заходів, спрямована на забезпечення сталого розвитку НК НЕ, повинна передбачати механізми нівелювання негативних ефектів функціонування НК НЕ, а саме:

- економічних: дефіциту енергоресурсів, зростання обсягів імпорту нафтопродуктів, втрати коштів державного бюджету внаслідок недоотримання нафтової ренти, нелегального експорту нафти тощо;
- інституційних: високого рівня тінізації галузі, непрозорості регуляторних механізмів видачі дозволів та ліцензій на видобування, корумпованості розподілу квот на видобуток нафти;
- соціальних: припинень роботи нафтопереробних підприємств, скорочення робочих місць, зниження працездатності, підвищення рівня захворюваності населення в регіонах видобування нафти;
- екологічних: значних масштабів антропогенного впливу на довкілля, еколого-економічних збитків унаслідок нелегального видобування нафти, виснаженості діючих родовищ, високої екологічності нафтовидобування, низької екологічної ефективності процесів нафтовидобутку та переробки тощо.

Формування цілісної концепції сталого розвитку НК НЕ повинне бути спрямоване на більш повне розкриття наявного потенціалу НК через усунення описаних вище проблем у його функціонуванні.

У роботі розроблено концептуальні засади державного регулювання НК НЕ (рис. 1), які враховують: соціальні, екологічні, економічні та інституційні особливості його розвитку, принципи, на яких повинно будуватися державне управління НК; економічний, організаційний та інституційний (диференційовано для національного й галузевого рівнів) інструментарій регулювання НК; інтерференційні та ланцюгові ефекти сталого розвитку НК НЕ.

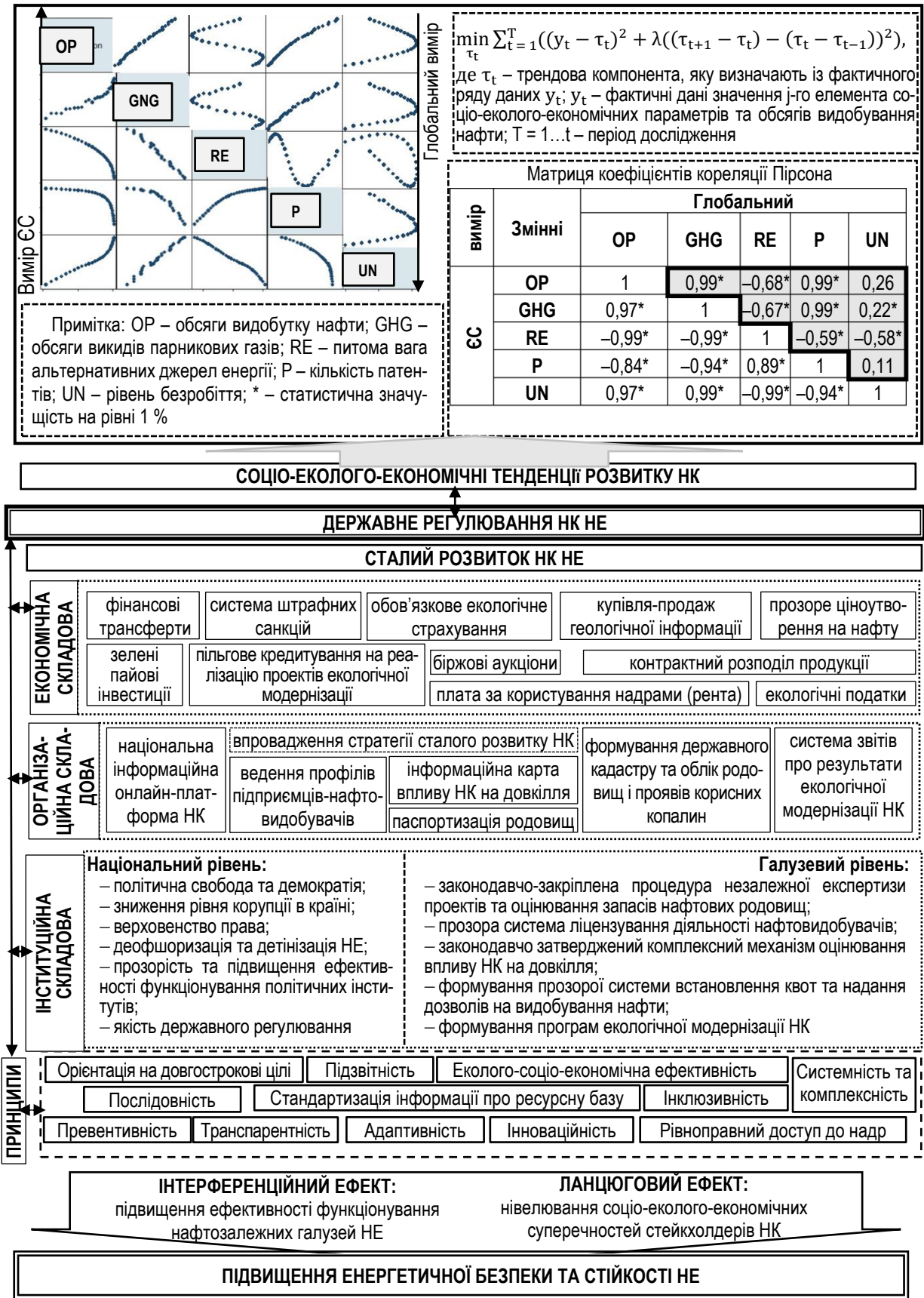

Рисунок 1 – Концептуальні основи системи державного регулювання НК НЕ для забезпечення його сталого розвитку

Наведений на рисунку 1 аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновки про наявність у світовій практиці функціонування НК тісних кореляційних зв'язків між соціо-еколого-економічними параметрами розвитку країн та обсягами видобутку нафти. Для країн ЄС та глобального виміру тісність кореляційних зв'язків становить відповідно: між видобутком нафти та емісією парникових газів – 97 % і 99 %; між видобутком та питомою вагою використання альтернативних джерел енергії – 99 % і 68 %; між видобутком та кількістю патентів на видобуток нафти – 84 % і 99 %; між видобутком нафти та рівнем безробіття – 97 % і 26 %.

У другому розділі «**Розвиток науково-методичних засад узгодження інтересів та базових детермінант розвитку НК України**» поглиблено типологізацію конфліктів у НК НЕ; удосконалено теоретико-методичні підходи до визначення закономірностей взаємного впливу базових детермінант розвитку НК НЕ.

Результативність забезпечення сталого розвитку НК НЕ значною мірою залежить від ступеня подолання соціо-еколого-економічних суперечностей, що виникають у процесі його функціонування. Узагальнення та систематизація наукового доробку з досліджуваної проблематики засвідчила, що багатьма науковцями теоретично обґрунтовано й емпірично доведено наявність стійкої позитивної кореляції між динамікою видобування нафти та частотою виникнення конфліктів між основними стейкхолдерами. Аналіз теоретико-методичних підходів до визначення сутнісно-змістовної основи конфліктних ситуацій у НК дозволив виділити їх ключові особливості: 1) визначається переважно загальна природа конфліктів у НК та їх класичні види; 2) конфлікти досліджуються передусім на макрорівні (між державами та ціннісні); 3) як домінуючі виокремлюються військові та етно-політичні конфлікти.

Додатково до існуючих запропоновано такі критерії класифікації конфліктів у НК: за ступенем залученості суб'єктів НК (міжнародні, національні, регіональні, локальні); за етапами (фазами) господарської діяльності у НК (під час розвідування та виявлення покладів нафти, визначення та розподілу дозволів, будівництва доступу до надр та виробничої інфраструктури, нафтовидобування, розподілу доходів від нафтовидобування, реінвестування доходів у НК); за змістом (пов'язані з відносинами власності, екологічні, корупційні). З метою деталізації причин та наслідків конфліктів у НК запропоновано застосовувати перехресні критерії їх структуризації: змістовно-рівневі, змістовно-фазові, локально-економічні, локально-екологічні тощо.

Крім того, визначено головні драйвери конфліктних ситуацій у НК: нераціональне управління коштами, отриманими від нафтодобування; високий соціо-еколого-економічний вплив НК на функціонування НЕ; обмежений доступ до надприбутків галузі; низький рівень залучення суспільства, місцевих громад та зацікавлених сторін до проблемних аспектів нафтодобування.

На основі запропонованої структуризації конфліктів у НК НЕ та ключових драйверів їх виникнення розроблено чотирирівневу систему взаємодії стейкхолдерів із метою їх попередження та розв'язання конфліктів, яка вміщує такі рівні:

1) глобальний рівень: формування міжнародних стратегій функціонування НК та векторів розвитку країн-членів нафтодобувних картелів з урахуванням принципів сталого розвитку; інтеграція й уніфікація міжнародного законодавства щодо прозорості у видобувних галузях; масштабування позитивного світового досвіду розвитку країн-нафтовидобувачів;

2) національний рівень: забезпечення дієвості урядових політик і законодавчої бази щодо сприяння сталому розвитку НК та вирішенню конфліктів; чітке розуміння необхідності включення конфліктних питань у процеси формування політики і розроблення законодавства з питань ліцензування діяльності в НК, контролю за нафтовидобувачами; забезпечення додержання міжнародних стандартів у сфері технологій нафтодобування, екологічної безпеки;

3) рівень підприємств-нафтовидобувачів: побудова прозорих стосунків із громадами та зацікавленими сторонами; співпраця з урядами різних рівнів, громадами для запобігання й вирішення конфліктів, підтримання соціальних інвестицій; взаємодія з малим і середнім бізнесом, регіональними підприємствами з метою розбудови соціальної інфраструктури; забезпечення прозорості у відносинах зі стейкхолдерами; запровадження переговорних процедур з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін; розвиток соціальної відповідальності у взаємовідносинах із громадами та іншими стейкхолдерами;

4) рівень місцевих громад, неурядових організацій: формування представницьких структур, які будуть забезпечувати представлення інтересів громади та зацікавлених сторін у регіонах нафтодобування; встановлення прозорих взаємовідносин із представниками нафтодобувних компаній, орієнтованих на вирішення місцевих локальних соціальних та екологічних проблем; формування дієвих пропозицій із метою попередження виникнення конфліктів, пов'язаних із будівництвом виробничої інфраструктури НК, забрудненням довкілля; залучення громадськості до процесів вирішення проблем, формування конструктивних компромісних пропозицій.

У роботі обґрунтовано, що запорукою сталого розвитку НК НЕ є забезпечення його структурно-компонентної узгодженості. Для вирішення цього завдання побудовано систему дистрибутивних лагових рівнянь (рис. 2), на основі яких здійснено практичні розрахунки для України для двох часових лагів (тривалістю один та три роки). Це дозволило виявити закономірності взаємного впливу детермінант розвитку НК: інтенсивності видобування нафти, рівня інноваційності галузі, зайнятості в НК, ціни на нафту, вартості основних засобів нафтодобувних компаній, обсягів споживання нафти, рівня захворюваності населення в регіонах видобування нафти.

Результати розрахунків засвідчили:

1) нарощування обсягів видобутку нафти призводить до збільшення рівня інноваційності галузі через 1 рік – на 0,25 пункту, через 3 роки – майже втричі більше (на 0,74 пункту);

2) зростання обсягів видобутку нафти, вартості капітальних активів галузі та частки сучасного обладнання обумовлює майже однакове зростання кількості

зайнятих у галузі незалежно від горизонту планування (відповідно на 0,83 та 0,89 пункту);

$Innov_t = \beta_{10} + \sum \beta_{11}^j Innov_{t-i} + \sum \beta_{12}^i \ln(Prod_{t-1}) + \mu_1,$ $\ln(Empl_t) = \beta_{20} + \sum \beta_{21}^i \ln(Prod_{t-1}) + \sum \beta_{22}^i \ln(Cap_{t-i}) + \sum \beta_{23}^i Innov_{t-i} + \mu_2,$ $\ln(Prod_t) = \beta_{30} + \sum \beta_{31}^j \ln(Cons_{t-i}) + \sum \beta_{33}^j \ln(Price_{t-i}) + \mu_3,$ $\ln(price_t) = \beta_{40} + \sum \beta_{41}^i \ln(Prod_{t-1}) + \sum \beta_{42}^i \ln(Cons_{t-i}) + \mu_4,$ $\ln(Cap_t) = \beta_{50} + \sum \beta_{51}^j \ln(Cap_{t-i}) + \sum \beta_{52}^j \ln(Cons_{t-i}) + \sum \beta_{53}^j \ln(Price_{t-i}) + \mu_5,$ $\ln(unhlth_t) = \beta_{60} + \sum \beta_{61}^i \ln(Prod_{t-1}) + \sum \beta_{62}^i \ln(Innov_{t-i}) + \sum \beta_{63}^i \ln Empl_{t-i} + \mu_6$						
<p>Умовні позначення: <i>Prod</i> – видобуток нафти, ум. тони; <i>Innov</i> – рівень інноваційності НК (частка сучасного та екологічно модернізованого обладнання, % у загальній кількості); <i>Empl</i> – кількість зайнятих у галузі нафтодобування, осіб; <i>Price</i> – ціна 1 тони нафти, грн; <i>Cap</i> – вартість капітальних активів галузі, грн; <i>Cons_{t-i}</i> – обсяг споживання нафти, ум. тони; <i>Unhlth</i> – рівень захворюваності населення регіонів видобування нафти, пов'язаний з антропогенним впливом НК на довкілля; <i>t</i> – часовий проміжок; <i>i</i> – лаг, років; β – розрахункові пошукові параметри рівнянь, які відображають синергетичні ефекти взаємодії базових детермінант функціонування НК НЕ; μ_1–μ_6 – випадкові залишкові параметри</p>						
Розрахункові значення детермінант розвитку НК України з різним часовим лагом						
Детермінанти розвитку НК НЕ						
Часовий лаг (i)	<i>Innov</i>	<i>ln (Empl)</i>	<i>ln (Prod)</i>	<i>ln (Price)</i>	<i>ln (Cap)</i>	<i>ln (Unhlth)</i>
1 рік	0,25	0,83	0,34	-0,11	0,03	-0,2
3 роки	0,74	0,89	0,23	-0,05	0,05	-0,67

Рисунок 2 – Закономірності взаємного впливу основних детермінант розвитку НК України з різними часовими лагами

3) зростання цін на нафту та обсягів її споживання збільшують обсяги її видобування в короткостроковій перспективі на 0,34 пункту, в середньостроковій – на 0,23 пункту;

4) зростання обсягів споживання нафти та цін на неї обумовлюють неістотне зростання вартості капітальних активів галузі (відповідно на 0,03 та 0,05 пункту);

5) зростання обсягів видобутку, підвищення рівня інноваційності галузі та зростанні рівня зайнятості обумовлюють істотне зниження рівня захворюваності населення регіонів видобування нафти, пов'язано з антропогенним навантаженням через три роки – 0,67 пункту, через 1 рік – на 0,2 пункту).

У третьому розділі «Методичні засади оцінювання впливу нафтодобувної галузі на розвиток національної економіки» визначено коінтеграційні та причинно-наслідкові зв'язки розвитку НК і системи національного господарства в цілому; обґрунтовано вплив інституційного середовища НЕ на функціонування НК НЕ.

Систематизація поглядів вітчизняних та закордонних науковців засвідчила, що для нафтозалежних країн, якою і є Україна, ефективність функціонування НК

значною мірою визначає стійкість усієї системи національного господарства. З одного боку, зростання цін на нафту призводить до зростання собівартості виробництва нафтозалежних секторів НЕ та зниження їх продуктивності і, зрештою, провокує зниження валового внутрішнього продукту, а з іншого – зростання цін на нафту покращує поточний рахунок торговельного балансу країни та формує передумови для зміцнення національної валюти і залучення додаткових інвестицій у розвиток НК.

Для дослідження взаємного впливу НК на розвиток НЕ об'єктом дослідження обрано Україну, а базою для порівняння – 20 країн, які підписали угоду про співпрацю в рамках ініціативи «Один пояс і один шлях» з метою економічного, енергетичного, фінансового та культурного співробітництва. Використовуючи методу Світового банку, обрані країн поділено на три конфігурації: конфігурація А – країни з високим та вищим за середній рівнем доходів (Бельгія, Італія, Казахстан, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Румунія, Туреччина, Франція); конфігурація С – країни ОПЕК (Алжир, Індонезія, Іран, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія); конфігурація Е – країни з низьким та нижчим за середній рівнями доходів (Україна, Узбекистан).

Для дослідження коінтеграційного та причинно-наслідкового зв'язків розвитку НК і НЕ в цілому в роботі запропоновано дворівневий підхід:

1) на основі гетерогенної модифікованої OLS (FMOLS)-моделі встановлюється лінійна залежність між індикаторами економічного розвитку НЕ (ВВП, витрати капіталу й праці) та індикаторами функціонування НК (обсяги видобутку нафти і рентних платежів за нафту);

2) визначаються причинно-наслідкові зв'язки між економічним зростанням НЕ, обсягами видобутку нафти та рентних платежів за методикою Грейнджера на основі розробленої моделі часових рядів (VECM), що дозволяє скоригувати короткострокову динаміку параметрів залежно від ідентифікованих довгострокових взаємозв'язків між змінними та їх відхиленнями.

Результати дослідження засвідчили, що зростання обсягів видобутку нафти позитивно впливає на динаміку ВВП для країн ОПЕК та країн із високим та вищим за середній рівнями доходів, що насамперед пояснюється підвищенням попиту на нафту відповідно до прогнозів Міжнародного енергетичного агентства. Для країн із низьким та нижчим за середній рівнями доходів зростання обсягів виробництва нафти на 10 % призводить до значно нижчого зростання ВВП (у середньому – на 0,2 %). Відносно незначні економічні вигоди для цієї конфігурації країн від прискорення розвитку НК, пов'язані з низьким рівнем інноваційного оновлення техніки та технологій, що застосовуються під час нафтовидобування. Це обумовлює зміну парадигми розвідування та розбудови надр, перехід від екстенсивного до інтенсивного шляху розвитку НК (виробництво продукції з високою доданою вартістю).

Позитивні значення параметрів β_1 та β_3 для країн із високим і вищим за середній рівнями доходів та ОПЕК, їх висока статистична значущість на рівні 1–5 % дозволяють стверджувати, що всі країни ефективно використовують фінансові ресурси, акумульовані від сплати рентних платежів за нафту, спрямовуючи їх на

сталий розвиток НК, що сприяє підвищенню ефективності функціонування нафтозалежних секторів НЕ. Зростання рівня рентних платежів за нафту на 10 % для країн із низьким та нижчим за середній рівнями доходів супроводжується скороченням обсягів ВВП на 0,3 %.

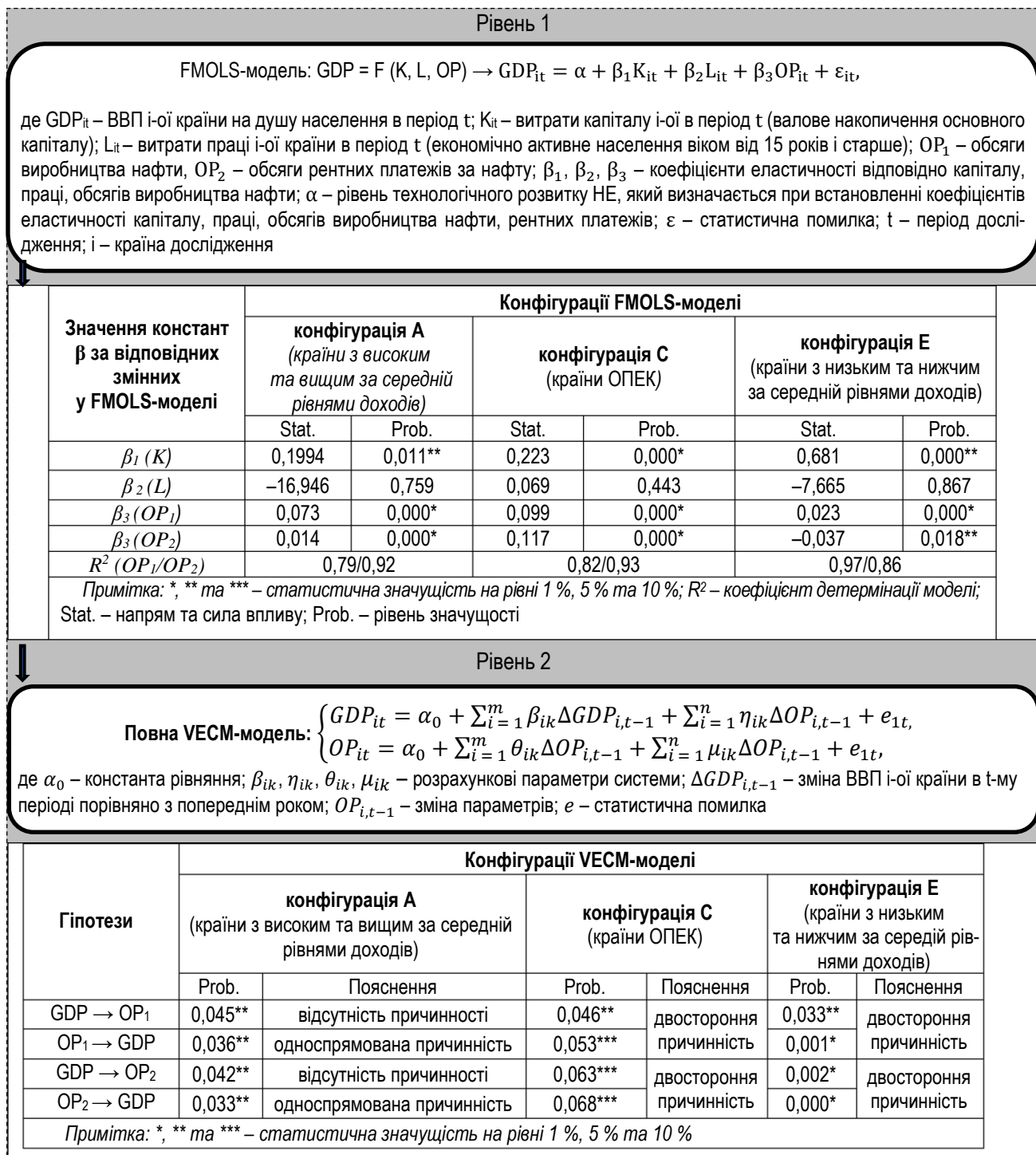

Рисунок 3 – Результати визначення коінтеграційного та причинно-наслідкового зв'язку ключових параметрів функціонування НК та економічного зростання НЕ

З метою оцінювання впливу ефективності функціонування інституційного середовища на розвиток НК НЕ висунуто гіпотезу про ланцюговий характер виникнення змін в інституціональному середовищі та взаємообернений їх зв'язок у ланцюзі «обсяги видобутку нафти та рентних платежів за нафту → рівень корупції → ефективність державного управління». Для підтвердження висунутої гіпотези розроблено науково-методичний підхід, що передбачає побудову системи динамічних моделей та використання узагальненого методу моментів (GMM):

$$\begin{cases} \Delta OP_{it} = \alpha_1 + \zeta_1 \Delta Corruption_{it} + \zeta_{2i} \Delta X_{it} + \varepsilon_{it}, \\ \Delta Corruption_{it} = \alpha_1 + \zeta_3 \Delta OP_{it} + \zeta_{4i} \Delta X_{it} + \varepsilon_{it}, \\ \Delta X_{it} = \alpha_1 + \zeta_1 \Delta Corruption_{it} + \zeta_i \Delta OP_{it} + \varepsilon_{it}, \end{cases} \quad (1)$$

де $\alpha_1, \zeta_1 - \zeta_i$ – константи моделі; ΔX_{it} – приріст індикатора ефективності державного управління в t -му році для i -ої країни, розрахований Світовим банком; $\Delta Corruption_{it}$ – зміна індексу сприйняття корупції за даними компанії Transparency International Ukraine; ε_{it} – статистична помилка.

Індикатор X_{it} оцінюється на основі цілого ряду детермінант інституційного середовища, а саме: думки населення під час формування політичних інститутів, політичної стабільності, ефективності урядування, рівня дотримання в країні принципів верховенства закону.

В роботі розраховано параметри моделі взаємозалежності індикаторів розвитку інституційного середовища та НК НЕ (табл. 1). Інформаційну базу склали дані 21 країни за 2000-2018 роки.

Таблиця 1 – Результати дослідження впливу інституційного середовища на функціонування НК НЕ

Індикатор інституційного середовища НК НЕ														
Змінна моделі	$\Delta Corruption$		ΔOP_1		ΔOP_2		ΔViA		ΔPS		ΔGE		ΔRL	
	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.
$\Delta Corruption$	–	–	–0,16	0,00	–0,04	0,00	0,04	0,00	–0,03	0,355	0,03	0,00	0,17	0,00
ΔOP_1	1,47	0,16	–	–	–	–	–0,10	0,14	0,08	0,00	–0,06	0,20	0,06	0,15
ΔOP_2	–0,54	0,00	–	–	–	–	–0,98	0,00	0,34	0,72	0,19	0,37	–0,13	0,46
ΔViA	0,28	0,00	0,30	0,41	0,49	0,03	–	–	–	–	–	–	–	–
ΔPS	1,25	0,23	0,23	0,06	0,13	0,08	–	–	–	–	–	–	–	–
ΔGE	0,21	0,04	0,51	0,18	0,42	0,06	–	–	–	–	–	–	–	–
ΔRL	0,48	0,92	0,32	0,53	–0,15	0,63	–	–	–	–	–	–	–	–

ΔOP_1 – зміна обсягів виробництва нафти; ΔOP_2 – зміна обсягів рентних платежів за нафту; ΔViA – зміна індикатора думки населення під час формування політичних інститутів; ΔPS – зміна індикатора політичної стабільності; ΔGE – зміна індикатора ефективності урядування; ΔRL – зміна індикатора верховенства закону; $\Delta Corruption$ – зміна індексу сприйняття корупції; Stat. – напрям та сила впливу; Prob. – рівень значущості

Розрахунки підтвердили (табл. 1), що на сучасному етапі розвитку НЕ рентна плата за нафту асоціюється з корупцією та є прямою загрозою для стабільності державних інститутів. Зростання обсягів рентних платежів за нафту на 1 пункт стандартного відхилення збільшує рівень корупції на 0,54 пункту стандартного відхилення. У той самий час зростання рівня корупції пов'язано зі збільшенням рівня

рентних платежів та відбувається лише тоді, коли якість демократичних інститутів нижча за пороговий рівень (0,54 пункту стандартного відхилення). Проте сформований рівень ефективності державного управління не має значного впливу на НК НЕ. З усіх показників лише рівень політичної стабільності мав статистично значущий вплив (на рівні 1 %) на обсяги виробництва нафти. Покращання рівня політичної стабільності на 1 пункт стандартного відхилення дозволяє збільшити видобуток нафти на 0,08 пункту стандартного відхилення.

Проведений аналіз дозволив визначити, що розбудова ефективних державних інститутів сприятиме розвитку НК та забезпечить зниження енергетичної залежності країни і зміцнення стійкості НЕ.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в удосконаленні теоретичних та науково-методичних підходів до забезпечення сталого розвитку НК в системі національного господарства.

Результати дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Сталий розвиток НК НЕ необхідно розуміти як процес розбудови потенціалу НК з урахуванням інтерференції ефектів крос-секторної взаємодії нафтозалежних галузей НЕ, що забезпечує нівелювання соціо-еколого-економічних суперечностей у розвитку НК, підвищення енергетичної безпеки та стійкості НЕ. Система заходів щодо забезпечення сталого розвитку НК НЕ спрямована на запобігання виникненню негативних економічних, інституційних, соціальних, економічних ефектів функціонування НК.

2. Концепція державного регулювання НК НЕ побудована з урахуванням змісту базових параметрів розвитку НК, принципів та мультиплікативних ефектів крос-секторної взаємодії стейкхолдерів НК і поєднує такі базові підсистеми: інституційну (для формування стимулювального інституційного середовища з можливістю використання відповідних інструментів для різних ієрархічних рівнів НЕ), економічну (для забезпечення виконання фіскальної та стимулювальної функції державного регулювання НК НЕ), організаційну (для побудови організаційної платформи з метою ефективної реалізації стратегічних і тактичних завдань розвитку НК НЕ).

3. Конфлікти в НК необхідно класифікувати за: ступенем залученості суб'єктів НК (міжнародні, національні, регіональні, локальні), етапами (фазами) господарської діяльності у НК (під час розвідування та виявлення покладів нафти, визначення та розподілу дозволів, будівництва доступу до надр та виробничої інфраструктури, нафтовидобування, розподілу доходів від нафтовидобування, реінвестування доходів у НК); змістом (пов'язані з відносинами власності, екологічні, корупційні). Запропоновано застосовувати перехресні критерії структуризації: змістовно-рівневі, змістовно-фазові, локально-економічні, локально-екологічні, що дозволить деталізувати причини та наслідки конфліктів у НК.

4. Для забезпечення структурно-компонентної узгодженості НК НЕ в роботі побудовано систему дистрибутивних лагових рівнянь, що дозволило виявити закономірності взаємного впливу детермінант розвитку НК: інтенсивності видобування нафти, рівня інноваційності НК, зайнятості в НК, ціни на нафту, вартості основних засобів нафтодобувних компаній, обсягів споживання нафти, рівня захворюваності населення в регіонах видобування нафти в короткостроковій та середньостроковій перспективі. Результати оцінювання для лага за один та три роки засвідчили, що найбільший ефект спостерігається при зростанні рівня зайнятості в галузі (на 0,83 пункту та 0,89 пункту відповідно); нарощування обсягів видобування нафти призводить до збільшення рівня інноваційності (через 1 рік – на 0,25 пункту, через 3 роки – майже втричі більше – на 0,74 пункту); істотне зниження рівня захворюваності населення регіонів видобування нафти через три роки – на 0,67 пункту та через 1 рік – на 0,2 пункту пов'язано з антропогенним навантаженням зростання обсягів видобутку, підвищенням рівня інноваційності галузі та зростанням рівня зайнятості.

5. Результати дослідження коінтеграційних та причинно-наслідкових зв'язків показників розвитку НК на НЕ засвідчили, що зростання обсягів видобутку нафти та рівень рентних платежів за нафту збільшують ВВП для країн ОПЕК, країн із високим та вищим за середній рівнями доходів. Для країн із низьким та нижчим за середній рівнями доходів зростання видобутку нафти на 10 % призводить до зростання ВВП на 0,2 %. Незначні економічні вигоди для цієї конфігурації країн пов'язані з відсутністю системної модернізації галузі та обумовлюють потребу в зміні системи державного регулювання розвідування і використання нафтових родовищ, переході від екстенсивного до інтенсивного шляху розвитку НК для виробництва продукції з високою доданою вартістю.

6. Обґрунтування впливу інституційного середовища на функціонування НК НЕ засвідчило, що зростання обсягів рентних платежів за нафту на 1 пункт стандартного відхилення збільшує рівень корупції на 0,54 пункту. Зростання рівня корупції спричинене підвищенням рівня тінізації НК і відбувається, коли якість демократичних інститутів нижча за пороговий рівень. Зростання рівня політичної стабільності на 1 пункт стандартного відхилення обумовлює збільшення видобутку нафти на 0,08 пункту стандартного відхилення. Це створює підґрунтя розбудови ефективних державних інститутів, що буде сприяти розвитку НК і забезпечить зниження енергетичної залежності країни та зміцнення стійкості НЕ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Млаабдал С. М. А. Передумови розвитку нафтовидобувної галузі національної економіки. *Механізм регулювання економіки* (Index Copernicus та ін.). 2019. № 1. С. 90–99 (0,6 друк. арк.).

2. Млаабдал С. М. А., Петрушенко Ю. М., Чигрин О. Ю., Скляр І. Д. Соціально-економічні пріоритети екологічно орієнтованого інноваційного розвитку.

Фінансові дослідження (Google Scholar та ін.). 2018. № 1 (4). URL: <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=14&id=114> (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: визначені джерела екологічно орієнтованого інноваційного зростання НК НЕ* (0,2 друк. арк.).

3. Млаабдал С. М. А. Теоретико-методичні підходи до формування стратегічних програм розвитку нафтового комплексу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»* (Google Scholar та ін.). 2017. № 3. С. 119–123 (0,3 друк. арк.).

4. Млаабдал С. М. А., Чигрин О. Ю. Аналіз особливостей розвитку світового енергетичного ринку. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»* (Google Scholar та ін.). 2017. № 4. С. 140–145 (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано шляхи вдосконалення політики державного регулювання НК НЕ* (0,2 друк. арк.).

5. Млаабдал С. М. А., Макарюк А. В. Экономический механизм природопользования в Ираке. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»* (Google Scholar та ін.). 2012. № 3 (51). С. 94–98 (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено наслідки еколого-деструктивного впливу НК на якість навколишнього природного середовища* (0,4 друк. арк.).

6. Млаабдал С. М. А., Макарюк А. В. Анализ нефтедобывающего комплекса Ирака и его влияние на эколого-экономические отношения. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»* (Google Scholar та ін.). 2011. № 9 (50). С. 97–104 (0,48 друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано принципи регуляторної політики в нафтовому комплексі* (0,35 друк. арк.).

Статті в інших наукових виданнях

7. Mlaabdal S. M. A., Chygryn O., Kubatko O., Pimonenko T. Social and economic drivers of national economic development: the case of OPEC countries. *Problems and Perspectives in Management* (Scopus та ін.). 2018. № 16 (4). P. 155–168 (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено структуру основних драйверів розвитку НЕ в контексті визначення впливу на них НК* (0,6 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

8. Млаабдал С. М. А. Пріоритети інноваційного розвитку нафтодобувного комплексу. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава : ПолтНТУ, 2018. С. 141–143 (0,1 друк. арк.).

9. Mlaabdal S. M. A. Ecological situation in Iraq: the main reasons estimating. *Архітектура: естетика + екологія + економіка* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава : ПолтНТУ, 2017. С. 133–134 (0,1 друк. арк.).

10. Mlaabdal S. M. A. Economic assessment of investing in the Iraq economy. *Міждисциплінарність у міжнародних відносинах: теорія, методологія, практика* : зб. матеріалів Міжнар. наук. симпозиуму. 2018. Ч. 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3515 (0,1 друк. арк.).

11. Млаабдал С. М. А. Перспективы создания системы экологического менеджмента в Ираке. *Екологічний менеджмент у загальній системі управління* : зб. тез доп. XII щоріч. Всеукр. наук. конф. Суми : СумДУ, 2012. С. 157–161 (0,1 друк. арк.).

12. Mlaabdal S. M. A., Althabhwai T. J. M. Actual economic problems of the environmental air pollution. *Економіка для екології* : зб. матеріалів XVII Міжнар. наук. конф. Суми : СумДУ, 2011. С. 21–22 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизовано об'єкти антропогенного навантаження в НК* (0,08 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Млаабдал С. М. А. Розвиток нафтодобувного комплексу в системі національного господарства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Сумський державний університет, Суми, 2019.

У дисертації визначено сутність поняття сталого розвитку нафтодобувного комплексу національної економіки як процесу розбудови його потенціалу з урахуванням інтерференції ефектів крос-секторної взаємодії нафтозалежних галузей національної економіки, що забезпечує нівелювання соціо-еколого-економічних суперечностей його розвитку, підвищення енергетичної безпеки та стійкості національної економіки.

Розвинуті концептуальні основи формування системи державного регулювання нафтодобувної галузі національної економіки, орієнтовані на забезпечення його сталого розвитку, обґрунтовують зміст принципів, базових параметрів його розвитку та системоутворювальних детермінант (інституційної, економічної, організаційної), враховують мультиплікативні ефекти крос-секторної взаємодії стейкхолдерів нафтодобувного комплексу, системно-структурні взаємозв'язки нафтозалежних галузей національної економіки. Сформовані теоретичні підходи до класифікації конфліктів у нафтодобуванні, які передбачають критерії їх систематизації за ступенем залученості суб'єктів галузі, за етапами (фазами) господарської діяльності, за змістом виникнення. Удосконалено теоретико-методичні підходи визначення закономірностей взаємного впливу базових детермінант розвитку нафтодобувного комплексу національної економіки. Емпірично підтверджено гіпотезу про коінтеграційний та причинно-наслідковий зв'язок ключових детермінант функціонування нафтодобувного комплексу (обсяги видобутку нафти та рентних платежів за нафту) і системи національного господарства в цілому (ВВП, витрати капіталу та праці в національній економіці). Удосконалено наукове обґрунтування впливу інституційного середовища на функціонування нафтодобувного комплексу, яке враховує ланцюговий характер виникнення змін та взаємообернений їх зв'язок у системі «обсяги видобутку нафти → обсяги рентних платежів → рівень корупції → ефективність державного управління».

Ключові слова: національна економіка, нафтодобувний комплекс,

стейкхолдери, державне регулювання, інструменти регулювання, сталий розвиток, конфлікти, синергетичний ефект.

SUMMARY

Mlaabdal S. M. A. Development of oil production complex in the national economy system. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Economics in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Sumy State University, Sumy, 2019.

In the frame of this thesis research, the theoretical generalization was conducted and a new scientific and applied problem solution has been proposed to improve the theoretical and scientific-methodological approach to provide the sustainable development of oil industry in the national economic system.

This research paper introduces the sustainable development determination of oil industry in the national economic system as a development process of oil industry capacity taking into account the interference effects of the oil-dependent industries cross-sectoral interaction of the national economy, that ensures the differential leveling of socio-ecological and economic contradictions in the development of national economy as well as energy security improvement and national economy stability. The measurement focused on providing the sustainable development of the oil industry in the national economic system design to prevent the appearance of the negative, economic, institutional, social effects of the national economy functioning.

The improved concept of government regulation of oil industry of national economy formulated having taken account the basic parameters of national economy development, principles and multiplication effects of the cross-sectoral relationship of national economy stakeholders, connects the following basic subsystems: institutional (to formulate the stimulation of the institutional surround with an opportunity to use the corresponding tools for different hierarchy levels of national economy); economic (to provide the fiscal and stimulating functions of the government control of oil industry in national economy); organizational (to develop organizational platform in order to effective realization of the strategical and tactical tasks of oil industry development).

In the research the conflicts in national economy are classified by the following criteria: the level of involvement of national economic agents (international, national, regional, local); the stages (phases) of national economy activity (in the exploration and discovery of oil reservoirs, in the determination and distribution of permits, in identifying and contributing accesses to mineral resources and production infrastructure, in oil production, in the distribution of oil revenues, in the reinvestment of income in national economy); content (related to property relations, ecology, corruption). It is proposed to apply the cross-structuring criteria such as: content-level; content-phase; local and economic; local-ecological, which will allow to detail the causes and consequences of conflicts in national economy.

In the frame of this research paper in order to ensure the structural and component consistency of national oil industry the system of distributive lag equations is built, that

allowed to determine the mutual influence patterns of the determinants of national economy development: the intensity of oil production, the level of innovation of national economy, employment rate in oil industry, oil prices, fixed assets value of oil industry, volumes of oil consumption, the morbidity rate of the population in the oil and gas producing regions in the short and medium term.

The results estimation for the one- and three-year lag showed that the greatest effect was observed with an increase in employment in the industry (by 0,83 points and 0,89 points, respectively); an increase in oil production leads to an increase in the level of innovation (in 1 year - by 0,25 points, in 3 years - almost three times more - by 0,74 points); Significant decrease in the morbidity of the population of the oil producing regions in three years - by 0,67 points and a year later - by 0,2 points is due to anthropogenic load of growth of production volumes, increase of the level of innovation of the industry and increase of the employment level. Results of the research of cointegration and the cause-and-effect relationship between the oil industry and the national economy shows that increased oil production and oil rents increase GDP for OPEC, high- and middle-income countries

For low- and lower-middle-income countries, a 10% increase in oil production leads to a 0,2% increase in GDP. The small economic benefits to this configuration of countries are due to the lack of systematic modernization of the industry and the need to change the system of state regulation of exploration and use of oil fields, the transition from extensive to intensive path of development of oil production complex for the production of high value-added products.

The substantiation of the influence of the institutional environment on the functioning of the oil industry of the national economy has shown that the increase in rents for oil by 1 point of standard deviation increases the level of corruption by 0,54 points. An increase in the level of corruption is caused by an increase in the level of shadowing of the oil industry and occurs when the quality of democratic institutions is below the threshold level. This creates the basis for the development of effective state institutions, which will promote the development of oil production and will reduce the country's energy dependency and strengthen the stability of the national economy.

Key words: national economy, oil complex, stakeholder, state regulation, regulation instruments, sustainable development, conflict, synergetic effect.

Підписано до друку 18.11.2019.
Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 208/9/19.

Видавець і виготовлювач
видавництво «Ярославна»,
вул. Горького, 2, м. Суми, 40030
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №332 від 09.02.2001 р.